

Berättelser om idrott och kroppskultur i Norden: Tvärvetenskapliga perspektiv

Peter Dahlén

Institut for informations- og medievitenskap, Universitetet i Bergen

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org (ISSN 1652–7224) 2006-04-12

Copyright © Peter Dahlén 2006. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Den 16 och 17 januari 2004 anordnades vid Center for Idræt, Aarhus Universitet, ett seminarium på temat *Nordic Narratives in Sport and Physical Culture: Transdisciplinary Perspectives*. Merparten av presentationerna har därefter samlats i en rapportskrift med samma namn, redigerad av Susan J. Bandy som också var med och arrangerade seminariet. Som ofta blir fallet i sådana här sammanhang spretar de olika bidragen litet hit och dit, både i ämnesmässig och kvalitetsmässig bemärkelse, men i huvudsak bjuds på många intressanta texter.

Uppmaning till ökad tvärvetenskaplighet

Bokens uttalade geografiska bestämning till trots – *Nordiska narrativer* – inleds boken med en text av **Jeffrey O. Segrave** med rubriken ”Perspectives on the Development of Sport Literature and Narrativity” och som handlar om forskningen kring amerikansk litteratur med sport som tema. Att Segreaves artikel finns med antar jag beror på att litteraturstudier är dominerande ämne i denna rapportbok. Segrave daterar den formella starten för studiet av sportlitteratur i USA till 1983, genom grundandet av Sport Literature Association (SLA, <http://www.uta.edu/english/sla/index.html>) och publiceringen av första numret av *Arete: The Journal of Sport Literature* (numera *Aethlon: The Journal of Sport Literature*). Året efter, 1984, hölls den första SLA-organiserade sammankomsten, vid University of California i San Diego. Cirka tio år senare, i början av 1990-talet, hade studiet av sportrelaterad litteratur blivit ordentligt etablerad.

Det fanns dock några uppenbara tendenser som inte enbart var av godo. Exempelvis tenderade de studier som publicerades i *Journal of Sport Literature* att, som bara alltför vanligt är inom litteraturvetenskapen (och andra estetiska ämnen som filmvetenskap) göra åtskillnad på den föregivet höga och låga litteraturen, det vill säga att i praktiken uppvärdera studiet av ”seriös” litteratur även om det innebar studier av författare som bara publicerat

något enstaka verk som knyter an till sport, exempelvis Norman Mailer (*The Fight*), Ken Kesey (*One Flew Over the Cuckoo's Nest*) eller Frank Deford (*Everyone's All American*). Dessutom studerades i stort sett bara amerikansk litteratur; få studier handlade om narrativer inom områdena film, drama och journalistik och liten uppmärksamhet riktades mot eventuella kopplingar mellan olika författare liksom mot könsrelaterade frågeställningar och analyser.

En som kritiserat tendenserna till att dels separera (studiet av) ”mästerverken” från ”masskulturella” verk med rötter i den populära, folkliga traditionen och inte sällan riktad till ungdom, dels negligera sportjournalistiken som genre och då inte minst dess samtidigt vardagsnära och kreativa språkbruk, är Michael Oriard, vilken själv skrivit två monumentala verk om såväl folklig som mer elitistisk sportlitteratur (*Dreaming of Heroes. American Sports Fiction, 1868–1980* respektive *Sporting with the Gods. The Rhetoric of Play and Game in American Culture*) och två lika monumentala verk om amerikansk fotboll som journalistik- och medieprodukter (*Reading Football* och *King Football*). Med dessa fyra, fullständigt briljanta studier är det ingen tvekan om att Oriard (som själv spelat amerikansk fotboll på elitnivå) är världens främste mediesportforskare; de fyra böckerna täcker ledigt en universitetskurs i sport & medier ur ett kultur- och socialhistoriskt perspektiv. (Tyvärr är dock exempelvis *Dreaming of Heroes* inte tillgänglig idag annat än från bokantikvariat, vilket man å andra sidan lätt finner på amazon.com genom att söka på boken eller författaren i fråga och sedan klicka på angett köpalternativ – jag har själv köpt mitt begagnade exemplar på detta vis.)

Under senare tid har emellertid framsteg gjorts, i och med att studiet av sportlitteratur antagit mer tvärvetenskapliga former så att exempelvis en studie av boxning inte bara blir en bit idrottshistoria utan också köns-, social- och arbetshistoria. Det är inte minst här som Oriard visat vägen i sina studier av sportlitteratur och fotboll på olika nivåer och i ljuset av olika teorier, genom att kombinera idrottshistoria med teorier kring narrationer och populärkultur. Oriard menar exempelvis att amerikansk fotboll och dess betydelse för amerikanska kultur bara kan förstås fullt ut om vi betraktar den (och andra populära sporter) som textuella narrativer (*textual narrative*) eller kulturella texter (*cultural text*).

I enlighet med detta förespråkar Segrave en vändning mot tvärvetenskapliga (*transdisciplinary*) litteraturstudier av det slag som hos Oriard gett så fina resultat, och ser framför allt postmoderna teoribildningar som en framkomlig väg.

Inkluderat här finns, för det första, poststrukturalismen. Den grundläggande, semiotiska utgångspunkten är här att den verklighet som vi existerar i bara blir begriplig för oss i egenskap av kulturella varelser genom olika uppsättningar av tecken som formar diverse texter. Vi människor får först som sist kunskap om världen runt omkring oss och om varandra genom olika textförmedlade berättelser – inom tävlingsidrottens värld i form av bland annat dagstidningarnas sportjournalistik. Vi läser exempelvis gärna artiklar om matcher vi själv har varit på, för att jämföra våra egna erfarenheter och få dessa placerade i ett större biografiskt och berättarmässigt perspektiv.

Medan strukturalisterna gärna nöjde sig med att visa hur en text ”egentligen” var baserad på en underliggande motsättning mellan exempelvis ”natur” och ”kultur” eller mellan ”manligt” och ”kvinnt”, är poststrukturalisterna framför allt intresserade av hur en text uppvisar olika sprickor, där vissa detaljer eller betydelsefragment framkommer som texten i sin helhet försöker dölja eller marginalisera i syfte att få de grundläggande kategorierna

eller dikotomierna att framstå som klart åtskiljda motsättningar (exempelvis just natur/kultur eller manligt/kvinnligt). Det innebär också att se dolda eller öppet intertextuella kopplingar mellan olika texter, vilket leder till att synen på den enskilda texten som ett tydligt avgränsat och autonomt verk destabiliseras.

Det går exempelvis inte att skapa sig en förståelse av dagstidningarnas sportjournalistik eller av ungdomsböcker med sportmotiv som kulturella texter om man betraktar alla artiklar eller boktitlar som fristående från varandra. Vi måste istället se dem som historiskt utvecklade textformer eller genrer, som i samspelet med sin publik har utvecklat vissa innehållsmässiga och uttrycksmässiga konventioner och vissa värderingsmässiga och ideologiska strukturer, som å ena sidan sätter ramar kring vad som får och inte får sägas och hur det skall sägas, men som å andra sidan också hela tiden förändras mot bakgrund av den allmänna utvecklingen inom samhället, medierna och idrotten. När det gäller sportjournalistiken så blir det inte minst viktigt att undersöka all bruk av metaforik, exempelvis krigs- och maskinmetaphorer, samt de geopolitiska maktstrukturer som den ger uttryck för.

Segrave framhåller för det andra att poststrukturalismen kopplar samman språk, subjektivitet/identitet, social organisering och makt. I detta perspektiv får språket en enorm sociokulturell makt eftersom det långt ifrån att bara återge verkligheten där ute som en slags genomskinlig glasruta i själva verket bidrar till att konstruera denna verklighet och vårt sätt att betrakta och värdera den. Att tänka sig mänsklig kultur utan språkligt kodade texter är helt enkelt omöjligt. Kultur *är* text och språk kopplat till olika livsformer och identiteter och har bland annat makt att kategorisera verkligheten i högt/lågt, fint/fult, bra/dåligt etc. Det är för övrigt detta som gör det så inkonsekvent att tala om ”sportprogram” eller ”nöjesprogram” å ena sidan och ”kulturprogram” å den andra, som om sport och annat som av tradition inte räknas till de ”höga” konstarterna inte skulle vara kultur – och vad är det då, kan man fråga sig – natur? Så länge vi fortsätter med dessa slentrianmässiga etiketteringar av den kulturella verkligheten (i stället för att betrakta kultur som uttryck för olika livsformer) kommer sportrelaterade texter och verksamheter alltid att ses som underlägsna den ”riktiga” eller ”värdefulla” kulturen.

Språk skapar och förmedlar alltså representationer av, och därigenom också kunskap om, den sociala verkligheten, vilket innebär att vissa saker inkluderas medan andra exkluderas i olika texter och utsagor – det är exempelvis detta som präglar olika ideologiska mytologiseringsprocesser som framställer vissa samhällsförhållanden och därmed maktstrukturer som självklara, naturgivna och därmed oföränderliga. Det är också genom språket som vi formar och ger uttryck åt vår identitet – språket ”talar” oss och väver in oss som subjekt i olika ideologiska strukturer; omvänt kan ideologier inte existera utanför språk och texter utan finns inbäddad i och kommer till uttryck just genom språket och de texter som bär upp kulturen. Den som har makten över språket och som har tolkningsföreträde i olika offentliga sammanhang – exempelvis dagstidningarnas sportkrönikörer eller radio- och tv-sportkommentatorer – har därigenom också en stor kulturell makt. Segraves anför Aaron Bakers analys av sportfilmer som ett fruktbart exempel på en poststrukturalistiskt influerad textanalys. Baker intresserar sig just för hur sportfilmer i egenskap av kulturella texter representerar olika identitetspositioner – könsmässiga, klassmässiga, rasmässiga och sexuella. Filmerna blir därigenom en del av kampen om olika identitetsformers värde och innehåll. (Se recension på idrottsforum av Bakers bok: http://www.idrottsforum.org/reviews/items/dahpet_sportfilm.html)

En tredje aspekt av poststrukturalismen som Segrave framhåller är att även de som studerar sportlitteratur borde vara mer uppmärksam på att gränsen mellan verk och kritiker eller utforskare blir alltmer suddig. Lika litet som ett enskilt verk kan ses som något autonomt och avskilt från fältet eller genren i övrigt, lika litet kan man dra en skarp gräns mellan verk och uttolkare, menar man inom inom det poststrukturalistiska lägret. Att skriva om en annan text innebär att producera en text som blir ännu en avlagring till eller förlängning av den första texten, som i sin tur är en avlagring och förlängning av en mängd andra texter. Samtidigt är den vetenskapliga texten i sig en avlagring och förlängning av andra vetenskapliga texter och teorier. Även om en vetenskaplig text har den fördelen att den mer än de flesta andra typer av texter klargör premisserna för sin egen tillkomst och framställning (genom författarens redogörelse för val av källor, teori och metod etc.) är även det vetenskapliga verket – åtminstone inom humaniora och samhällsvetenskap – full av stilgrepp, dramatiseringar, perspektiv, värdeskalor, statushierarkier, blinda fläckar och ideologiska och politiska utgångspunkter och manövrar med mera.

Detta blir inte minst tydligt när man idag tittar på vissa vetenskapliga verk från äldre tider, som självklart och oproblemiskt hade ett manligt betraktelsesätt och utgick från att världens viktigheter var knuten till traditionellt manliga verksamhetsområden, eller omvänt, att allt i världen som var värt att studera var det som hade skapats av män. Det räcker exempelvis med att gå några tiotal år tillbaka i tiden och titta på historiska studier inom litteraturvetenskapen som gjordes innan feminismens genombrott, och hur de marginaliserar och blundar för kvinnliga författarskap som kommit att lyftas fram först på senare tid. Ett annat exempel är den svenska historievetenskapen. Längre rådde den till synes självklara uppfattningen att den föregivet triviala idrotten inte var värd någon forskarmöda eller några större anslag. Från och med 1970-talet började dock självförståelsen inom historiefacket att utmanas på denna punkt efter Jan Lindroths avhandling om *Idrottens väg till folkrörelse*, som kom 1974. Sedermera, år 1992, blev Lindroth också landets första professor i idrotts-historia. Ett tredje exempel kan hämtas från svensk medievetenskap. Först 1998 kom den första, större vetenskapliga studien av medierad sport, Ulf Wallins *Sporten i spalterna*, och året därefter, 1999, den första (och hittintills enda) medievetenskapliga doktorsavhandlingen om sport, min egen studie av radiosporten.

Att påstå att vetenskap och forskning är förutsättningslös och fri från värderingar är således att prata i nattmössan. Mer än något annat styrs den vetenskapliga textproduktionen av forskningspolitiska maktstrukturer och ämnesmässiga hierarkier, hierarkier som ofta framstår som naturliga och självklara inom disciplinen eller fältet ifråga – till dess att någon ifrågasätter dem. Det finns med andra ord instanser som äger makten att bestämma vad som det är viktigt att forska på och i förlängningen vilken typ av forskning som skall tilldelas pengar, samt i viss omfattning makten att bestämma vilka perspektiv som skall anläggas på det som skall studeras. Det är alltså inte bara den fiktiva eller dokumentära sportlitteraturen som är i behov av genomlysning och självreflexion utan även vetenskapen kring denna och kring andra former av sportrelaterade texter.

Därmed är vi tillbaka hos Segraves och uppmaningen att inte skilja på fin- och populärlitteratur. Att studera enstaka, sportrelaterade verk av mer eller mindre erkända författare och med mer eller mindre konventionsbrytande (konstnärliga) stilgrepp må ge många statuspoäng inom det litteraturvetenskapliga fältet men säger inte mycket om den typ av sportlitteratur som torde utöva den största påverkan när det gäller att underbygga männis-

kors idrottsintresse och ge dem en viss bild av idrottens positiva och negativa sidor, nämligen ungdomslitteraturen och seriemagasin av typen *Pondus* eller *Buster* (den senare nyligen nedlagd, för övrigt). Tänk också på all sport och alla på annat sätt fysiskt tävlingsrelaterade verksamheter som förekommer i Kalle Anka/Donald/Anders And och annan Disney-producerad film och litteratur, verk som bidragit till att forma generationer i stora delar av världen. Detta, vikten av att frångå den akademiska prestige och även studera populärlitteraturen samt jämföra denna med den mer ”seriösa” sportlitteraturen, är alltså något som inte minst Oriard betonat. Poängen är att de grundläggande arketyperna vanligtvis framställs i sina mest renodlade former i ungdoms- och populärlitteraturen, för att sedan modifieras och kanske undermineras i den mer konstnärliga litteraturen.

En annan som gjort viktiga insatser på detta område är Timothy Morris (1997), vilken i sin bok *Making The Team. The Cultural Work of Baseball Fiction* studerar både kanoniserad baseballitteratur som *The Natural* (1952) och *Bang the Drum Slowly* (1956) och mer lättillgänglig, konventionell och schematisk baseballitteratur riktad mot ungdomsläsarna. Alltså: det råder inga vattentäta skott mellan hög och låg eller fin och populär sportlitteratur, de kan snarare ses som variationer på samma tema. I Sverige har Lars Wolf (1999) publicerat den omfattande studien *Snabbare Högre Starkare. Idrottsmotivet i svensk ungdomslitteratur 1940–1990*, dock utan referenser till Morris eller Oriard (som gav ut sin bok *Dreaming of Heroes* redan 1982).

En fjärde och sista aspekt som Segrave lyfter fram är att den postmoderna kulturen i sig möjliggör många former för berättande och kunskapsinhämtande. Själva kärnan i den postmoderna kulturen är just tvivlet på att det finns en disciplin, metod, teori, diskurs genre eller tradition som besitter en överordnad eller slutgiltig sanning. Ur det postmoderna perspektivet är all kunskap relativ och kopplad till någon form av maktintresse på det mikro- eller makrosociala planet. Det innebär givetvis inte att alla sanningsanspråk skulle vara lika giltiga eller att det inte skulle finnas ett rationellt grundlag eller teoretiska modeller för att förstå historisk utveckling och värdera olika former av kunskap. Poängen är att ”de stora berättelserna”, exempelvis den som under århundraden tillhandahållits av kristendomen och bibeln, har brytit samman och inte längre betraktas som ovedersägliga sanningar (av andra än ihärdiga fundamentalister).

Att idrotten är en arena för män togs länge för givet, innan kvinnorörelsen och nya jämställdhetsideal slog igenom på 1960-talet och utmanade denna syn, med följd att bland annat en organiserad kvinno fotboll växte fram (se Hjelm 2004). Under senare år har genusforskare påvisat hur såväl idrottsrörelsen och texter om idrott konstruerar och underbygger könsmissiga maktstrukturer och stereotypa könsuppfattningar (se Fundberg 2003, Tolvhed 2005). De slutsatser vi måste dra av detta är att ingen sanning om tävlingsidrottens välsignelser kan tas för given, samt att vi bara kan nå djupare och bredare kunskaper om idrottens betydelser och effekter på samhällslivet genom att kombinera olika vetenskapliga discipliner, teorier och metoder. Den organiserade tävlingsidrotten är en social och historisk konstruktion och för att förstå alla aspekter av detta fenomen måste vi skapa vetenskapliga verktyg och modeller som kan fånga och tolka idrottens samhällsroll i hela dess komplexitet. Så uppfattar jag Segraves appell om tvärvetenskap och bruk av postmodern teori.

Även bokens redaktör **Susan J. Bandy** förespråkar ett tvärvetenskapligt, eller rättare sagt multivetenskapligt perspektiv och en bredare kunskapssyn i sin artikel ”Transdisciplinary, Sport, and Physical Culture”. Det är en artikel med många tänkvärda synpunkter och

kloka förslag på hur vi skall hantera studiet av dagens mångförgrenade idrottsliv, invävd i en mängd interrelaterade samhällssektorer. Nya medieteknologier har förändrat vår uppfattning av tid och rum och fört till en explosiv budskaps-, kunskaps- och informations-spridning. Det kan och har å ena sidan öppnat upp för nya former av gränsöverskridande kunskapsinhämtning och nya läroprocesser, men också bidragit till ökad ämnesmässig specialisering och isolering som försvårar tvärvetenskapliga möten och teoretisk korsbefrukning.

Bandy menar därför att vi i studiet av idrotten i samhället, inklusive idrottens texter och medierad idrott, måste försöka analysera olika nivåer av vårt studieobjekt och se dem i ljuset av varandra. Hon framhåller särskilt ”cultural studies” och kvinnoforskningen som två teoretiska skolor som i särskilt hög grad bidragit till att bena upp de eljest ganska fasta ämnesstrukturerna inom human- och samhällsvetenskaperna och därigenom möjliggjort korsbefruktande teori- och metodutveckling. Bandy ger ett antal exempel på hur sådana tvärvetenskapliga, nivåskiktade studier kan se ut. Studerar vi en tavla av Giotto måste vi beakta såväl konsthistoria, religionshistoria, europeisk historia och geometri. Studerar vi baseball i egenskap av Amerikas ledande fritidssport och symbol för den amerikanska kulturen måste vi beakta spelets historia, hur spelet kommit att representeras i olika medier (inbegripet konst och litteratur), titta på paralleller i utvecklingen av den amerikanska kulturen och amerikaniseringen av landet (”American History”), samt se baseballsporten ur ett ekonomiskt och socialt perspektiv och hur den bidragit till större klassklyftor inom tävlingsidrotten genom dess professionalisering. Poängen är att verkligheten existerar på många nivåer och styrs av olika logiker (s. 24) och att vi inte får tillgång till den dynamik som råder mellan de olika nivåerna om vi bara håller oss inom vår egen disciplin. Tvärvetenskap är därför av nöden för att vi skall få kunskap om och förstå denna dynamik, mellan, låt oss säga, fotbollens sociala maktstrukturer och ideologier å ena sidan och sportjournalistiken å den andra, något som [Torbjörn Andersson](#) studerat på ett föredömligt tvärvetenskapligt sätt i sin avhandling *Kung Fotboll* genom att bland annat hämta teoretiska och metodologiska uppslag från Michael Oriard.

Idrottsstjärnor och idrottslitteratur

Antologin bjuder också på några fallstudier av hur idrott och idrottsstjärnor representeras inom litteraturen. Litteraturforskaren [Anders Ohlsson](#) har tittat närmare på biografiska berättelser eller narrativer om 1970-talets stora tennisstjärna Björn Borg, som efter karriären varit indragen i olika skandaler och kontroverser rörande bland annat droger och skumma affärsverksamheter. Ohlsson knyter an till Garry Whannels bok *Media Sport Stars*, där denne utvecklar en analysmodell för studiet av hur narrativer kring idrottsstjärnor växer fram, hur de struktureras och vilka kulturella betydelser de ger uttryck åt. Ohlsson menar att vår kunskap om olika sportstjärnor härstammar från åtminstone fyra olika medieformer: nyhetstidningarnas berättelser eller ”stories”, personporträtt i diverse magasin (månadstidningar etc.), tv:s förannonsering av olika evenemang och där man ofta fokuserar på specifika personuppgörelser eller presenterar personporträtt så att vi skall lära känna – och inte minst börja känna för – vissa stjärnor inför evenemanget i fråga, samt biografier och självbiografier.

Syftet med Ohlssons artikel är att lyfta fram betydelsen av skrivna biografier och självbiografier om sportstjärnor, med Björn Borg som fallstudie. Ohlsson är här mer intresserad av vad sådana publikationer betyder för stjärnan själv än för den läsande allmänheten. En bok behandlas mera utförligt, *Björn Borg: My Life and Game as Told to Gene Scott*. Boken utgavs 1980 och översattes till flera språk, däribland svenska. Gene Scott är en tidigare medlem av det amerikanska Davis Cup-laget och var vid tiden för publiceringen en känd journalist och krönikör. Frågan Ohlsson ställer sig är varför stjärnor som Borg vill ha sin livshistoria återberättad och utgiven. Det kan bland annat handla om att vilja rekonstruera den offentliga bild av stjärnan i fråga som skapats och spridits via olika medier och alltså fungera identitetsbekräftande för den det handlar om, i det här fallet Borg.

Ohlsson framhåller här identitetens narrativa konstitution, hur vi betraktar eller ”läser” våra liv som en i huvudsak sammanhållande berättelse med vårt jag som huvudperson. Hur väsentligt detta är framkommer när vår personlighet splittras och vi börjar uppfatta våra tankar, känslor och handlingar som främmande, icke tillhörande det egna jaget – det vill säga när vi drabbats av den typ av psykos som går under beteckningen schizofreni (och som bland annat Jean Baudrillard använder som en metafor för att karakterisera den post-moderna kulturen med dess otaliga, osammanhängande berättelser som ständigt strömmar ut från olika medier).

Ohlsson framhåller också att man i forskningen kring självbiografier ofta kommit att betona de dialogiska aspekterna. Det handlar dels om de röster som kommer till uttryck och bryts mot varandra inom ramen för själva texten, i Borg-bokens fall Borgs egna kommentarer och reflektioner, författaren Gene Scotts egna perspektiv på Borg, berättat i tredje person, samt de olika tävlingsmotståndare som intervjuas. Dels handlar det om den dialog som skapas och kontinuerligt fortgår mellan denna Borgs självbiografi och olika utomtextliga röster som kommenterar, tillrättalägger eller direkt motsäger vad som står i boken, exempelvis tennis- och tidningsjournalister och tidigare medarbetare (såsom tränare) eller affärspartners, vilka just i Borgs fall skapat många tidningsartiklar med skandalrubriker som på olika vis förändrat den offentliga bilden av honom. Den viktigaste dialogen, det viktigaste ordutbytet i den mediala offentligheten skedde emellertid redan 1974, menar Ohlsson – det var då Borg av skattetekniska skäl beslöt att bosätta sig i Monaco, något som skapade stor ilska bland stora delar av svenska folket, som ansåg Borg vara opatriotisk, självisk och girig. Borgs självbiografi kan därvidlag ses som ett försök från hans sida att nyansera berättelsen om honom själv såsom den kommit att kodifieras av medierna genom att framställa sig som en rättskaffens, hängiven och hårt arbetande man.

Så mycket mer att säga om detta har inte Anders Ohlsson i sin relativt korta artikel, men det finns anledning att vara förhoppningsfull och invänta mer utförliga publikationer från hans forskningsprojekt om idrottsstjärnors biografiska narrativer.

Självbiografi som idrottsberättelse är även ämnet för **Martti Silvennoins** artikel ”Glimpses and Flashes – Fragmental Autobiographies as Sport Narratives”. Här handlar det dock inte om mediala berättelser utan om han egna barndomsminnen av sommar, bad och fotbollspel som maskulin aktivitet, aktualiserade av ett fotografi (som förstås i viss mening är att betrakta som en medial representation av vissa mänskliga handlingar och relationer). Eftersom den ganska impressionistiska artikeln inte har några egentliga idrottsliga förankringar låter jag den passera.

Nästa artikel, "Movement Narratives: Dancing with Deleuze" av **Pirkko Markula**, är ett försök att närma sig dansen som uppträdande på etnografisk väg. Eftersom inte heller denna artikel har några som helst försänkningar i idrottsliga verksamheter och eftersom jag aldrig förstätt mig på den pretentiöse, snåriga och enligt min mening våldsamt överskattade Gilles Deleuze låter jag även denna artikel passera tämligen obemärkt.

Betydligt mer intressant blir det då **Gerd von der Lippe** berättar om VM i fotboll i Schweiz 1954 i sin artikel "Mediated Masculine Scandal in the Norwegian Press: The Football World Cup of 1954". Denna artikel finns för övrigt också publicerad [här på idrottsforum.org](#).

Det handlar närmare bestämt om den skandal som bröt ut i samband med kvartsfinalen mellan Ungern (med Puskas i laget) och Brasilien och hur den skildrades i norsk press (Ungern vann med 4–2). Skandalen bestod i att det uppstod bråk under matchen som fortsatte även efter slutsignalen, i omklädningsrummen. Artikeln är teoretiskt väl underbyggd – von der Lippe använder sig, bland annat, av såväl Normann Faircloughs diskursanalys som David Rowes artikel om "The Sports Scandal" i antologin *Media Scandals* (1997) och Hugh O' Donnell's briljanta kartläggning av hur olika nationella och geopolitiskt förankrade stereotyper skapas och odlas av medierna i samband med stora, internationella idrottsevenemang. På basis av detta kan von der Lippe visa hur norsk press flitigt tog i bruk nedsättande och direkt rasistiska stereotyper om Brasilien i egenskap av föregivet temperamentsfulla och i förlängningen okontrollerbara sydamerikaner. Eller som man skrev i *Aftenposten*: "[...] we are aware that Hungarians are more refined than the primitive and hot-blooded Brazilians." (s. 77) Denna syn på brasilianerna blir inte mindre intressant om man beaktar den positiva omvärdering av och mytologisering kring Brasiliens landslag som skett från och med VM 1958 (i Stockholm), där de kommit att beskrivas som den glada och vänliga sambafotbollens ädla ambassadörer, även om synen på dem som icke-europeiskt primitiva i viss mening levte kvar i beskrivningen av dem som naturbarn med fotbollen "i blodet".

Därpå följer ytterligare en artikel om idrotten i litteraturen. Denna gång är det **Guðmund Sæmundsson** som skriver om förekomsten av idrottsskildringar isländsk litteratur, "Sports in Old Icelandic Literature". Artikeln har mer karaktären av ett slags utkast till ett forskningsprojekt, där olika frågeställningar och hypoteser formuleras. Han går också igenom den forskning som finns gjord på området.

Idrottsliga aktiviteter och heroiska, fysiska prestationer var tämligen rikt förekommande i denna litteratur eftersom sådant tycks ha spelat en central roll i vikingakulturen (c:a 800–1100). Där om vittnar de isländska så kallade sagorna. Man använde två olika ord eller begrepp för sport, lekar respektive idrott. Idrott hade en vidare mening och innefattade olika färdigheter medan lekar mer syftade på själva spel- eller matchverksamheterna (jfr olympiska spelen respektive olympiske lekene). Vidare utvecklades vissa idrottsgrenar ur militära aktiviteter och andra ur olika fritidsaktiviteter.

De fria männen inom bonde- och hövdingaståndet förväntades redan i mycket unga år idogt och metodiskt träna en mängd idrotter med funktionell anknytning till den dagliga kampen för överlevnad – exempelvis bågskytte, fäktning, spjut- och stenkastning, skid- och skridskoåkning, dragkamp och hopp på både längden och höjden. Så stor var idrottens betydelse att inte ens trälarna var helt utestängda utan ibland tilläts tävla mot fria män. Liksom under antiken var tävlingsformerna många men regelverket föga utvecklat, varför

blodvite, lemlästning och dödsfall inte var någonting ovanligt vare sig det handlade om brottnig, bollspel eller simkamp av något slag. Omätlig ära och berömmelse, ja, något som nära nog för tankarna till våra dagars stjärnkult tillkom den kämpe som utfört storartade kraftdåd i strid eller i idrottslek. Enligt Wahlqvist (1993) deltog ibland även kvinnorna tillsammans med männen i olika kampidrotter, till följd av kvinnornas starka ställning och självständiga position i samhället. Sæmundsson menar dock att sagorna inte ger några belägg för kvinnligt deltagande (s. 94).

Sæmundsson framhåller att man måste sätta sagornas idrottsskildringar i relation till de hjälteideal som genomsyrade dåtidens isländska samhälle, ideal som bland annat handlade om att vara modig, ärlig och – en duktig idrottsman. Ja, idrottsmän föreföll ha större chans än andra att bli hjältar ("heroes"), menar Sæmundsson och listar dessa kriterier på en dåtida hjälte:

- The be a good sportsman and soldier
- To be fit and good-looking
- To be honest and just
- To be helpful and generous
- To be proud and honourable

Det är tydligt att inte mycket har ändrat sig genom de århundraden som gått, möjligtvis med undantag av detta att vara hjälpsam och generös – dagens stormrika stjärnor på den kapitalistiska idrottsmarknaden tenderar inte sällan att vara sig själv nog, och man kan tänka sig att mycket av dagens sportjournalistik och sportlitteratur handlar om att tematisera dessa olika ideal och väga dem mot varandra med hänsyn till bland annat kommersiella, ideologiska, nationella, geopolitiska och identitetspolitiska intressen. Här finns det återigen skäl att hänvisa till Torbjörn Anderssons briljanta avhandling *Kung Fotboll*, eftersom detta är något som han där studerar.

Sæmundsson har också för avsikt att studera på vilket sätt de isländska sagorna kommit att influera dagens idrottskultur. Dessa influenser kan delas upp i två kategorier. För det första dess påverkan på idrotten och dess ideal (hjältemod, ärlighet etc.), för det andra dess påverkan på dagens sportlitteratur, såväl romaner och noveller som biografier över berömda inhemska och utländska idrottare.

Efter Sæmundssons artikel kommer en verkligt intressant och välskriven sådan av **John Bale**, om bilden av idrott i skrifter av den skotske poeten Charles Hamilton Sorley, vilken levde mellan 1895 och 1915. Han dog av kulan från en krypskytt under första världskriget, endast 19 år gammal.

Den idrott det främst handlar om är löpning, en idrott med anor i Storbritannien, inte minst bland överklassen, till vilken Sorley hörde (hans pappa var universitetsprofessor i moralfilosofi). Bale jämför Sorleys antimoderna, frihetslängtande och föga konkurrensriktade skildringar av ensam löpning och naturvandringar med såväl den romantiska traditionen och författare som William Wordsworth (1770–1850), som med *Djungelboken*-författaren Rudyard Kiplings (1865–1936) mansideal, vilket i sin tur kan kopplas till det imperialistiska mansideal som gick under beteckningen "Muscular Christianity" och bland annat kom att kodifieras i den stilbildande (och sedermera filmatiserade) boken *Tom Brown's Schooldays* av Thomas Hughes, första gången publicerad 1856. Sorley provade

på olika former av tävlingsidrott – bland annat ishockey i Tyskland 1914! – men han kom, i enlighet med sin antimoderna hållning, i sin diktning att företräda en tävlingsfientlig inställning. Trots detta kan hans skrifter ge oss en ökad förståelse för den tidens idrottsideal, menar Bale, inte minst då de som glorifierade amatörism och utövandet av idrott uteslutande för dess egen skull.

Därpå ger **Fiona Dowling** oss några glimtar från litterära skildringar av norsk gymnastikundervisning i artikeln ”Stories from the Gymnasium – Facts or Fiction? Literary Glimpses from Norwegian Physical Education Classes”. I fokus står särskilt en ungdomsroman av Paul Leer-Salevesen från 1994, *Englebar i tau* (tau betyder rep). Dowling kan, med sin strukturalistiskt inspirerade läsning, visa hur litteraturen i fråga begagnar sig av händelser och relationer i gymnastiksalen till att bland annat tematisera aspekter av tillvaron som hierarkiska maktstrukturer mellan lärare och elever, tvång och frihet, rätt och fel, gott och ont etc. Det handlar också om skildringar av olika könsroller.

Mette Krogh Christensen är också inne på fysisk utbildning i sin artikel ”Life-histories in Educational and Sociological Research – An Encirclement of the concept of Experience”. Här handlar det dock mer om pedagogiska modeller och hur de uppfattas i ljuset av människor erfarenheter av kroppsövningar. Christensen har alltså en biografisk tillnärmning och i sökandet efter en frigörande pedagogik använder hon sig av teoretiker som spänner över allt från fenomenologi till kultursociologi: John Dewey, Maurice Merleau-Ponty, Pierre Bourdieu etc.

Boken avslutas sedan med en äkta, fiktiv narrativ i form av en novell av den norsk-svenska författaren Beate Grimrud, ”Tre sekunder på tre år *Fra Å Smyge Forbid in Øks*”. Den handlar om 13-åriga friidrottaren Lydia och hennes förhållande till sin manlige tränare. Huruvida den är bra eller ej lämnar jag till andra att bedöma.

Sammantaget är detta en ojämn antologi, med en hel del intressanta och relevanta texter men också med ett par stycken som med fördel kunnat rensas undan – jag förstår exempelvis inte vad dans har med idrott att göra, bara för att det råkar vara en strukturerad och ritualiserad fysisk aktivitet. På det stora hela taget ger den dock både mersmak och ingångar till vidare studier av förhållandet mellan idrott och narrativitet.

Antologin kan laddas ned i pdf-format på adress <http://www.idraet.au.dk/forskning/publikationer/ludus2>.

Övrig litteratur

- Andersson, Torbjörn (2002): *Kung Fotboll. Den svenska fotbollens kulturhistoria från 1800-talets slut till 1950*, Stockholm/Stehag: Symposion.
- Eitzen, Stanley D. (2003): *Fair and Foul. Beyond the Myths and Paradoxes of Sport, 2nd Edition*, New York: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Fundberg, Jesper (2003): *Kom igen, gubbar! Om pojkfotboll och maskuliniteter*, Stockholm: Carlsson.
- Hjelm, Jonny (2004): *Amasoner på planen. Svensk damfotboll 1965–1980*, Umeå: Boréa.
- Morris, Timothy (1997): *Making the Team. The Cultural Works of Baseball Fiction*, Urbana: University of Illinois Press.
- Oriard, Michael (1982): *Dreaming of Heroes. American Sports Fiction, 1868–1980*, Chicago: Nelson-Hall.
- Oriard, Michael (1991): *Sporting with the Gods. The Rhetoric of Play and Game in American Culture*, Cambridge & New York: Cambridge University Press.
- Oriard, Michael (1993): *Reading football : how the popular press created an American spectacle*, Chapel Hill & London: Univ. of North Carolina Press.

- Oriard, Michael (2001): *King Football. Sport & Spectacle in the Golden Age of Radio & Newsreels, Movies & Magazines, the Weekly & the Daily Press*, Chapel Hill & London: Univ. of North Carolina Press.
- Tolvhed, Helena (2005): "Brasseebönor, stålmän och svarta spöken – idrottande kroppar i Ses bevakning av sommar-OS 1948–1980", Svenska idrottshistoriska föreningens årsskrift *Idrott, Historia & Samhälle*.
- Wahlqvist, Bertil (1993): *Vikingarnas lekar. Vikingen som idrottare*, Stockholm: Atlantis.
- Wolf, Lars (1999): *Snabbare Högre Starkare. Idrottsmotivet i svensk ungdomslitteratur 1940–1990*, Stockholm: BonnierCarlsen.